

izilazi da postoje proizvodne strukture za koje ona nije relevantna i u tom smislu je kritika opravdana.

Proizilazi da ključni problem predstavlja pitanje da li je moguće uspostaviti veze između proizvodnje i tržišta faktora i proizvoda. Pitanje se opet svodi na polazne pretpostavke analize u pogledu kojih se dve škole bitno razlikuju. U tom pravcu je polazeći od heterogenog kapitala Brown pokazao da ukoliko postoji dovoljna supstitabilnost u sistemu, kapitalna intenzivnost je jednoznačno određena (u tom smislu da ako je α kapitalno intenzivnija tehnika od β u sektoru potrošnih dobara, β je radno intenzivnija od α u sektoru investicionih dobara) što je nadalje dovoljan uslov za važenje neoklasičnih rezultata.

Institut ekonomskih nauka,
Beograd.

Marta BAZLER-MADZAR

LITERATURA

- Allen, R. G. D. [1967], *Macro-Economic Theory*, Macmillan, London.
- Brown, Murray [1967], »Substitution-Composition Effects, Capital Intensity Uniqueness and Growth«, *Discussion Paper No. 2*, Economic Research Group, State University of New York, Buffalo.
- Ferguson, C. E. [1969], *The Neoclassical Theory of Production and Distribution*, University Press, Cambridge.
- Harcourt, G. C., N. F. Laing, eds. [1971], *Capital and Growth*, Selected Readings, Penguin Books Ltd. Harmondsworth, Engl.
- Levhari, David, [1965], »A Nonsubstitution Theorem and Switching of Techniques«, *Quarterly Journal of Economics*, vol. 79.
- Robinson, Joan [1956], *The Accumulation of Capital*, Macmillan & Co., Ltd., London.
- Samuelson, Paul A. [1962], »Parable and Realism in Capital Theory: The Surrogate Production Function«, *Review of Economic Studies*, vol. 39.

THE PRODUCTION FUNCTION IN THE CAMBRIDGE CONTROVERSY

by

Marta BAZLER-MADZAR

Summary

The paper considers the basic conclusions emating from the well known Cambridge controversy connected with the production function. The discussions about the justifiability of the use of the production function in determining factor prices and shares in product distribution are presented through an examination of the so-called problem of reswitching of techniques.

The paper starts with a review of the basic connections determined by the elementary variant of the neoclassical theory of capital intensity and factor-price ratio, factor-price frontier and its elasticity as well as the relation of factor shares. Then it presents Samuelson's analysis of the surrogate production function which shows that the assumption about the heterogeneity of capital does not decrease the importance of the neoclassical relations. However, the analysis of the two-sector model, with identical or different factor proportions, shows that it is impossible to assess the connection between aggregate capital intensity and the factor-price ratio, even when there is no reswitching techniques problem. The issue of double switching to the same technique, which is dealt with next, points to the fact that the connection between production and distribution does not hold in each domain of price movement. Two groups of theoreticians assign to this fact general and partial importance, respectively.

Through Hicks's analysis of the impossibility to assess the absolute factor intensity, it is shown that there are other unsolved problems which increase the complexity of the problem. To wit, although it does not bring about any double switching, the two sector model does not make possible the assessment of factor intensity and the expression of the aggregate capital labour ratio. Whenever there are reswitching techniques, any classification based on factor intensity, in the weak sense, leads to inconsistent results. Brown's results, represented later, speak in favour of the validity of the neoclassical results even in cases when capital goods are heterogeneous.

POLOŽAJ UDRUŽENOG RADA PRIVREDE U SEKUNDARNOJ RASPODJELI DOHOTKA

Kada se govori o raspodjeli dohotka između privrede i društvene zajednice, misli se na sekundarnu raspodjelu dohotka.

U sagledavanju ekonomskog položaja udruženog rada privrede u sekundarnoj raspodjeli dohotka naša empirijska istraživanja u ovom radu će se kretati u periodu od 1962. do 1971. godine na nivou Jugoslavije.

Sredstva koja se preraspodjeljuju u procesu sekundarne raspodjele služe za podmirenje zajedničkih potreba, ali i za finansiranje tokova same materijalne reprodukcije (razne vrste intervencija u privredi). U ovom radu nećemo razmatrati cjelokupnu sekundarnu raspodjelu već samo jedan njen dio, tj. onaj dio odnosa između udruženog rada privrede i društvene zajednice putem kojeg se utiče na ekonomski položaj udruženog rada privrede.

U analizi i ocjeni dejstva sekundarne raspodjele na ekonomski položaj udruženog rada privrede prisutni su u nas različiti prilazi i kriterijumi za identifikovanje instrumenata koji spadaju u domen ovog područja. Prisutno je, prije svega, gledište da se ugovorne obaveze ne mogu tretirati

na isti način kao što se tretiraju zakonske obaveze. Dok zakonske obaveze nastaju po odluci društveno-političkih zajednica, mimo bilo kakvih poslovnih odnosa između privrednih subjekata kao obveznika i korisnika sredstava prikupljenih preko zakonom određenih obaveza, dotle ugovorne obaveze nastaju na osnovu poslovnih odnosa privrednih subjekata, s jedne, i banaka, osiguravajućih zavoda i drugih, s druge strane. Bez namjere da se ulazi u raspravu o navedenim razlikama, što nije ni cilj ni predmet ovog rada, potrebno je naglasiti da se u ovom radu pod instrumentima sekundarne raspodjele smatraju ukupne ugovorne i zakonske obaveze, onako kako se iskazuju u završnim računima radnih organizacija, dakle, obaveze koje nastaju po različitim osnovama, a predstavljaju zahvatanje dohotka radnih organizacija bez obzira na subjekte koji vrše to zahvatanje.

1. Analiza dejstva sekundarne raspodjele na ekonomski položaj privrede

Kvantitativna analiza dejstva sekundarne raspodjele dohotka na ekonomski položaj udruženog rada privrede pretpostavlja takva empirijska istraživanja koja će pokazati, prije svega, koji se dio dohotka radnih organizacija izdvaja preko ugovornih i zakonskih obaveza i kakve se tendencije u tom pogledu ispoljavaju. Prema podacima SDK sređenim na osnovu završnih računa radnih organizacija za period 1962—1971. god., mogu se istaći dva momenta koji upućuju na opštu ocjenu sekundarne raspodjele za posmatrani period. Analiza osnovnih pokazatelja sekundarne raspodjele za posmatrani period pokazuje da ukupne obaveze radnih organizacija nisu bitnije uticale na promjenu ekonomskog položaja privrede. To se može zaključiti iz tempa rasta dohotka i ukupnih obaveza i njihovog učešća u dohotku.

Godina	Relativni odnos				Učešće ukup. obav. u doh. u %
	Stvarni dohodak		Ugovor. i zak. ob.		
	Bazni	Lančani	Bazni	Lančani	
1962	100	—	100	—	54,3
1963	134,0	134,0	142,0	142,0	57,5
1964	178,8	133,4	168,9	118,9	51,3
1965	232,5	130,1	196,0	116,0	45,7
1966	278,0	120,4	214,6	109,5	41,6
1967	288,1	102,9	233,2	108,7	43,9
1968	337,1	117,0	264,5	113,4	42,6
1969	409,9	121,6	292,6	110,6	38,7
1970	449,5	109,7	309,2	105,7	37,3
1971	584,2	130,0	357,8	115,7	33,2

Izmjene i dopune u sistemu raspodjele dohotka omogućile su povećanje učešća radnih organizacija u ostvarenom dohotku, što pokazuje gornji pregled. Međutim, do privredne reforme 1965. godine, vanprivredni faktori imali su visoko učešće u raspodjeli ostvarenog dohotka radnih organizacija. Tako, u 1962. godini, preraspodjela dohotka u korist radnih organizacija privrede iznosi 45,7%. U 1963. godini smanjuje se učešće radnih organizacija privrede u dohotku na 42,5%, u 1964. na 48,7%. Tendencija preraspodjele se nastavlja i u 1965. i 1966. godini, te se udio radnih organizacija privrede u 1965. godini penje na 54,3%, a u 1966. godini na 58,4%. Međutim, u 1967. godini odnosi u raspodjeli dohotka se pogoršavaju na štetu radnih organizacija privrede i udio radnih organizacija se smanjuje na 56,1%. Od 1968. do 1971. godine udio radnih organizacija privrede u raspodjeli dohotka se iz godine u godinu povećava.

U 1963. godini, i pored apsolutnog povećanja dohotka došlo je do opadanja učešća radnih organizacija privrede u raspodjeli dohotka i pored toga što je radnim organizacijama ustupljen dio sredstava doprinosa iz dohotka (u 1962. godini u iznosu od 253 miliona dinara, a u 1963. od 312 miliona), te bi, bez tih ustupljenih iznosa, preraspodjela dohotka bila još nepovoljnija za radne organizacije privrede.

Sistem sekundarne raspodjele počeo se mijenjati još krajem 1963. godine.)

Izmjene i primjene pojedinih instrumenata sekundarne raspodjele dohotka omogućile su radnim organizacijama da iz troškova poslovanja isključe neke izdatke koji su imali karakter ličnih dohodaka i da nekim izdacima — koji su do tada morali biti ograničavani — daju odgovarajuće dimenzije. Time je, u stvari, učinjen prvi ozbiljniji napor u pravcu stvarne deetatizacije proširene reprodukcije. Ovaj će proces radikalnije biti nastavljen u 1965. godini. Međutim, postavlja se pitanje da li izmjene instrumenata sekundarne raspodjele koje su učinjene do 1965. imaju značenje suštinske evolucije privrednog sistema kao institucionalnog okvira u kome se odvijaju tokovi društvene reprodukcije. Po našem mišljenju potvrđan odgovor na ovo pitanje ne bi mogao da se da. Ovo zbog toga jer pomenute promjene nisu zadirale u suštinu privrednog sistema odnosno u odnose privrednih i vanprivrednih subjekata na području proširene reprodukcije, te sa stanovišta sekundarne raspodjele privredni sistem kao konkretan izraz društvenih odnosa u periodu od 1962. do 1965. godine nije doživio značajniju evoluciju.

Mjere privredne reforme trebale su, osim smanjenja društvenih obaveza, decentralizacije sredstava i na toj osnovi jačanja materijalnog položaja samoupravljanja, izvršiti i prestrojavanje instrumenata sekundarne raspodjele dohotka.

Privrednom reformom 1965. godine u sistemu i mehanizmu sekundarne raspodjele dohotka izvršene su neke promjene instrumenata¹⁾ koje su omogućile značajnije povećanje učešća radnih organizacija u ostvarenom dohotku.

¹⁾ Krajem 1963. ukida se doprinos društvenim investicionim fondovima, a u 1964. ukida se doprinos za eksploataciju rudnog blaga i doprinos na vanredni prihod. Za jedan broj privrednih grana u istoj godini se ukida i doprinos iz dohotka.

²⁾ — Ukinut je doprinos iz dohotka. Ranije se plaćao po stopi od 15% od utvrđenog dohotka, s tim da je bilo dosta povlašćenih djelatnosti s nižom stopom ili bez ove obaveze.

Iz navedenih podataka može se zaključiti da je nastupila tendencija blagog opadanja učešća ukupnih obaveza u dohotku radnih organizacija privrede. Tempo rasta ukupnih obaveza bio je nešto sporiji od tempa rasta ukupnog dohotka (izuzetak predstavlja 1963. i 1967), što pokazuje da se nastavlja tendencija stalnog povećanja onog dijela dohotka koji ostaje na slobodnom raspolaganju radnim organizacijama. Relativno smanjenje ukupnih obaveza radnih organizacija u periodu od 1962—1971. godine nije bilo takvo da bi to predstavljalo značajniji faktor poboljšanja ekonomskog položaja udruženog rada, jer i pored toga što je učešće ukupnih obaveza u dohotku radnih organizacija smanjeno sa 54,3% u 1962. na 33,2% u 1971. godini, učešće ukupnih obaveza, pri sadašnjem nivou dohotka je još uvijek značajno. Smanjenje dohotka radnih organizacija ugovornim i zakonskim obavezama u prosjeku za oko 28,83% predstavlja faktor koji ozbiljno ograničava njihovu mogućnost ne samo za ličnu potrošnju nego i za razvijanje materijalnog položaja njihovog rada, jer da su u 1971. godini ukupne obaveze radnih organizacija bile manje za jedan procentni poen, tj. umjesto 33,2% da su bile 32,2%, tada bi bila stvorena mogućnost da se ukupna akumulacija³⁾ radnih organizacija poveća sa preko 16,7%. Iz tih razloga treba konstatovati, da se blaga tendencija relativnog smanjenja ukupnih obaveza radnih organizacija ne može ocijeniti kao zadovoljavajuće ostvarenje jednog od primarnih zadataka privredne reforme iz 1965. godine.

To znači, da je relativno smanjenje učešća ukupnih obaveza u dohotku nužno, a ono se može ostvarivati smanjenjem rasta ove potrošnje u odnosu na ukupan rast dohotka u jednom dužem vremenskom periodu jedino putem transformacije sekundarne raspodjele u namjensku raspodjelu dohotka.⁴⁾ Ovakav položaj organizacija udruženog rada u sistemu raspodjele dohotka, pored navedenog, gušio je ekonomski interes za šira integraciona povezivanja i podjelu rada, za veću efikasnost i ekonomičnost u poslovanju radnih organizacija, a podsticao je i bujanje lokalnih interesa i zatvaranje proširene reprodukcije u regionalne okvire.

Sužen materijalni položaj organizacija udruženog rada privrede i njihovo relativno nisko učešće u ukupnoj društvenoj akumulaciji omogućilo je stvaranje snažne materijalne baze društveno-političkih zajednica i tzv. društvenih fondova, pa na toj osnovi snažan materijalni uticaj faktora van

- Izmijenjen je sistem poreza na promet tako da ga više ne plaćaju proizvođači, koji su ga morali ukalkulisati u strukturu cijene i to u raznim oblicima (fazni, opšti, savezni i opštinski porez). Njega su direktno plaćali potrošači kao savezni, republički ili opštinski porez na promet.
- U privredi je smanjena opšta kamatna stopa na poslovne fondove sa 6% na 4%. Uvedene su stope od 4% i 2%, umjesto ranijih stopa od 0% do 6%, diferenciranih po privrednim djelatnostima. Kamata na poslovni fond je služila za prikupljanje društvenih sredstava za intervencije na području proširene reprodukcije, u prvom redu za izgradnju krupnih objekata i potrebe nedovoljno razvijenih republika i krajeva.
- Izmijenjen je nivo i struktura doprinosa na lične dohotke. Limitirane su stope doprinosa budžetima i socijalnom osiguranju i to na nešto nižem nivou od onog prije reforme. Pored toga, ukinuti su stambeni i saobraćajni doprinos kao društveni doprinosi, s tim što ih u reformi radne organizacije i dalje utvrđuju i koriste za rješavanje stambenih pitanja i godišnjeg odmora svojih članova itd.

³⁾ U ukupnu akumulaciju radnih organizacija uračunata su sljedeća izdvajanja iz njihovog dohotka: kamata na poslovni fond, kamata na kredite, premije osiguranja, doprinos za korišćenje gradskog zemljišta, doprinos za obnovu i izgradnju Skoplja, vodni doprinos, izdvajanje u poslovni fond, izdvajanje u rezervni fond (obavezni i neobavezni), izdvajanje za dio dohotka koji pripada saugovaračima, doprinos za zajedničke rezerve, izdvajanje u ostale fondove i amortizacija iznad propisanih stopa.

⁴⁾ O predlogu transformacije sekundarne raspodjele u namjensku raspodjelu dohotka biće govora drugom prilikom.

udruženog rada privrede na tokove proširene reprodukcije. S obzirom da su, preko zakonom utvrđenih obaveza radnih organizacija, osigurana sredstva za najveći dio opštih i zajedničkih društvenih potreba, to je i normalno da u strukturi ukupnih obaveza radnih organizacija znatno veći dio otpada na zakonske obaveze. Međutim, u periodu od 1966. godine konstantno se smanjivalo učešće zakonskih, a povećavalo učešće ugovornih obaveza u strukturi ukupnih obaveza. Mijenjanje odnosa između ugovornih i zakonskih obaveza može se vidjeti iz sljedećeg pregleda:

Godina	Relativna struktura		
	Ugovorne obaveze	Zakonske obaveze	Ukupne obaveze
1962.	14,3	85,7	100
1963.	13,5	86,5	100
1964.	13,1	86,9	100
1965.	12,7	87,3	100
1966.	14,3	85,7	100
1967.	16,1	83,9	100
1968.	22,2	77,8	100
1969.	24,3	75,7	100
1970.	25,3	74,7	100
1971.	28,3	71,7	100

U posmatranom periodu ukupan dohodak privrede porastao je preko 5,8 puta, a zakonske obaveze oko tri puta, dok su ugovorne obaveze porasle za nešto više od sedam puta. To znači da je porast učešća ugovornih obaveza u strukturi ukupnih obaveza posljedica relativnog smanjenja zakonskih i veoma brzog povećanja ugovornih obaveza. To je djelovalo i na pomjeranje učešća jednih i drugih obaveza u ukupnom dohotku privrede, što se može vidjeti iz sljedećih podataka:

Godina	Tempo rasta						% učešća u ukup. doh.		
	Ukupni doh.		Ugovor. doh.		Zakon. obav.		Ugovor. obav.	Zakon. obaveza	Ukupnih obaveza
	bazni	lančani	bazni	lančani	bazni	lančani			
1962	100	—	100	—	100	—	7,8	46,5	54,3
1963	134,0	134,1	134,1	134,1	143,4	143,4	7,8	49,7	57,5
1964	178,8	133,4	154,3	115,1	171,3	119,5	6,7	44,6	51,3
1965	232,5	130,1	173,7	112,2	199,8	116,6	5,8	39,9	45,7
1966	278,0	120,4	214,1	123,7	214,7	107,5	5,0	35,6	41,6
1967	288,1	102,9	262,4	122,5	228,3	106,3	7,1	36,8	43,9
1968	337,1	117,0	408,8	155,8	340,9	105,3	9,1	33,5	42,6
1969	409,9	121,6	496,2	121,4	258,4	107,5	9,2	29,5	38,7
1970	449,5	109,7	545,3	109,9	269,7	112,2	9,3	28,0	37,3
1971	584,2	130,0	705,8	129,4	299,5	111,1	9,4	23,8	33,2

Navedeni podaci u gornjem pregledu upućuju na konstataciju da je bilo različito ponašanje vanprivrednih subjekata u odnosu na obaveze radnih organizacija prema njima i da su efekti smanjenja jednih obaveza u velikoj mjeri neutralisani povećanjem drugih. Porast relativnog učešća ugovornih obaveza radnih organizacija u raspodjeli dohotka stalan je i neprekidan, dok su zakonske obaveze smanjivane od 1965. godine. Suprotne tendencije u tempu povećanja i ugovornih i zakonskih obaveza u odnosu na tempo rasta ukupnog dohotka uslovile su različite efekte jednih i drugih obaveza na ekonomski položaj udruženog rada privrede. Prilično sporiji rast zakonskih obaveza od porasta dohotka uslovio je smanjenje učešća zakonskih obaveza u dohotku radnih organizacija od 54,3% u 1962. godini na 33,2% u 1971. godini. Kod ugovornih obaveza obrnut je slučaj, te je njihov znatno brži rast u odnosu na rast dohotka uslovljavao povećanje ovih obaveza u dohotku radnih organizacija sa 7,8% u 1962. na 9,4% u 1971. godini. Prema tome, smanjenje učešća zakonskih obaveza u dohotku neutralisano je u velikoj mjeri povećanjem učešća ugovornih obaveza, što znači da se dio dohotka, koji je relativnim smanjivanjem zakonskih obaveza trebalo da ostane radnim organizacijama privrede, prelivao većim dijelom preko povećanih ugovornih obaveza drugim korisnicima, pa se zbog toga kao krajnji efekat javlja samo blaga tendencija relativnog povećanja realizovanog dohotka, koji ostaje na samostalnom raspolaganju radnim organizacijama za poboljšanje ekonomskog položaja udruženog rada privrede.

2. Uticaj pojedinih instrumenata sekundarne raspodjele na ekonomski položaj privrede

Globalna ocjena uticaja sekundarne raspodjele na ekonomski položaj udruženog rada privrede predstavlja samo prvi korak u sagledavanju njenih osnovnih karakteristika. Pored globalne ocjene važno je sagledati u raspodjeli dohotka dejstvo i uticaj pojedinih instrumenata sekundarne raspodjele na ekonomski položaj udruženog rada privrede, pa ćemo u narednom izlaganju sagledati učešće ugovornih obaveza u ukupnim obavezama radnih organizacija:

Ukupne ugovorne obaveze = 100

Godina	Kamata na kredite	Premije osiguranja	Doprinosi i članarine	Ostale ugovorne obaveze
1962.	10,1	2,7	1,5	—
1963.	9,8	2,5	1,2	—
1964.	9,6	2,5	1,0	—
1965.	9,0	2,7	1,0	—
1966.	9,9	3,5	0,9	—
1967.	11,2	3,9	1,0	—
1968.	14,6	4,7	1,2	1,7
1969.	16,7	4,9	1,0	1,7
1970.	17,2	5,2	1,0	1,9
1971.	18,7	6,2	1,1	2,3

I pored činjenice da ugovorne obaveze predstavljaju manji dio ukupnih obaveza, ne smanjuje se značaj njihovog efekta na ekonomski položaj udruženog rada privrede. Od posebnog je interesa koliko koja od ugovornih obaveza učestvuje u ukupnim obavezama, pa je potrebno da se neke od njih razmotre.

Izvjese ugovorne obaveze radnih organizacija privrede i dalje imaju tendenciju porasta. Tu spadaju: kamata na kredite od 1966., premije osiguranja od 1965. i ostale ugovorne obaveze od 1970. godine. Nasuprot njima, u pojedinim godinama slabila je tendencija porasta kod doprinosa i članarina.

Iz gornjeg pregleda se vidi da je kamata na kredite izrazito brzo rasla u periodu od 1966. do 1971. godine. Njeno učešće u ukupnom dohotku društvene privrede Jugoslavije od 5,5% u 1962. godini poraslo je na 6,2% u 1971. godini. Stepjen opterećenja privrede ovim instrumentom može se ilustrovati činjenicom da je ukupna masa kamata na kredite u 1971. godini bila tolika koliko i 31% ukupne akumulacije radnih organizacija ili 27% ukupno formirane akumulacije u 1971. godini.

Brži porast kamata na kredite od dohotka, kao i stalno povećanje njihovog učešća u dohotku potvrđuje činjenicu da radne organizacije ne raspoložu sopstvenim obrtnim sredstvima i da svoje poslovanje obavljaju sredstvima dobijenim preko kredita. S obzirom na nisku ekonomiju obrtnih sredstava, naročito u prometnoj fazi procesa reprodukcije i neredovne naplate, potreba za obrtnim sredstvima je stalno rasla, pa je to uslovljavalo povećano korišćenje kratkoročnih kredita, što je logično dovodilo do neprekidnog rasta kamata na kredite, s jedne strane, i pojačanog opterećenja udruženog rada privrede kamatama, s druge strane. Time se, vjerovatno, može objasniti izuzetno visok porast kamata na kredite u 1969. godini — za 51% u odnosu na 1968. godinu. Naime, zbog prelaska sa sistema obračuna dohotka radnih organizacija na osnovu naplaćene realizacije na sistem obračuna dohotka prema fakturiranoj realizaciji⁹⁾ — ukupan dohodak je u 1969. u odnosu na 1968. godinu porastao za 42%. To je dovelo do toga da su ukupne kamate na kredite naglo povećane u 1969. u odnosu na 1968. godinu. Odnosno, nominalno povećanje dohotka u 1969. god. iznosilo je 28 milijardi, a povećanje kamata na kredite dvije milijarde, što znači da se nešto više od 7% nominalnog povećanja dohotka prelilo preko povećanih kamata na kredite u bankarske fondove. Pošto su radne organizacije svoje obaveze isplaćivale bez obzira na to da li su realizovale svoja potraživanja, onda se opravdano nameće pitanje nije li to bio jedan od ozbiljnih uzroka koji je doveo do povećanja nelikvidnosti u privredi i teškog ekonomskog položaja organizacija udruženog rada privrede.

Iz svega do sada rečenog može se zaključiti, da se kamata na kredite od 1962. do 1971. godine kretala prosječno na nivou od 12,7% od ukupnih obaveza udruženog rada privrede u pomenutom periodu. Ona pokazuje apsolutno sve veće povećanje i relativno učešće od 1966. godine u strukturi obaveza udruženog rada privrede u odnosu na prethodnu godinu, a sve

⁹⁾ Po naplaćenju realizaciji, Zakonom o utvrđivanju ukupnog prihoda i dohotka privrednih organizacija, utvrđivao se ukupan prihod i dohodak radnih organizacija od 1962. do 1968. (Sl. list FNRJ br. 8/61, 26/61 i 12/63 i Sl. list SFRJ br. 52/63, 4/64, 14/65 i 34/65), i po fakturiranoj realizaciji od 1. 1. 69. na osnovu Osnovnog zakona o utvrđivanju i raspodjeli dohotka u radnim organizacijama (Sl. list SFRJ br. 32/68).

veće njeno povećanje u odnosu na poslovni fond i dohodak privrede dovelo je do pogoršanja ekonomskog položaja udruženog rada privrede.

Premije osiguranja su druga značajna ugovorna obaveza. Njihovo učešće u ukupnim obavezama radnih organizacija naglo raste od 1964. godine. Premije osiguranja su u 1971. godini povećane 2,3 puta u odnosu na 1962. Povećano učešće premija osiguranja u ukupnim obavezama radnih organizacija ukazuje da su one od 1964. godine djelovale na opterećenje ekonomskog položaja udruženog rada privrede.

Ostale ugovorne obaveze u periodu od 1968. do 1971. godine povećane su za 35%. Naime, one počinju rasti od 1969. godine. Njihovo učešće u ukupnim obavezama u 1968. godini iznosi 1,7 a u 1971. god. 2,3%. Iako je njihovo učešće u ukupnim obavezama relativno malo, ipak su te obaveze doprinijele da se ugovorne obaveze u cjelini povećaju u 1971. godini za preko 11% u odnosu na 1970. Činjenica je da ove obaveze imaju tendenciju ne samo apsolutnog nego i relativnog povećanja, pa se može zaključiti da i ostale ugovorne obaveze utiču na pogoršanje ekonomskog položaja udruženog rada privrede.

U daljem izlaganju ćemo razmotriti značaj i dejstvo zakonskih obaveza na ekonomski položaj udruženog rada privrede. Značaj ovih obaveza za ekonomski položaj privrede utoliko je veći s jedne strane, što te obaveze predstavljaju daleko najveći dio (81,6%) prosječno ukupnih obaveza radnih organizacija u periodu od 1962. do 1971. godine, a s druge strane, što su to obaveze o kojima se odlučuje van udruženog rada privrede i na čiju visinu i namjenu radne organizacije privrede ne mogu da utiču. To su, dakle, obaveze kojima se obezbjeđuje osnovna masa sredstava za zajedničke potrebe, a ispoljavaju se u tipičnom vidu otuđivanja dijela dohotka od udruženog rada privrede.

Istakli smo da je u periodu od 1966. do 1971. godine prisutna tendencija relativnog smanjivanja zakonskih obaveza u ukupnim obavezama. Međutim, različita je bila dinamika pojedinih zakonskih obaveza, što se može vidjeti iz narednog pregleda o učešću pojedinih zakonskih obaveza u ukupnim obavezama radnih organizacija:

Godina	Kamata na poslovni fond	Porez na promet (t. 17-20)	Dod. dopr. za socijal. osiguranje	Doprinos za obnovu Skoplja	Dopr. za korištenje grad. zemlj.	Vodni doprinos	Doprinos na L.D	Sredstva za stambenu izgradnju	Ostale zakonske obaveze
1962	6,8	—	1,8	—	—	0,4	31,2	3,8	41,7
1963	6,5	—	2,0	—	—	0,5	32,4	3,3	41,8
1964	6,1	—	1,9	0,5	0,1	0,4	44,8	3,9	29,2
1965	5,6	1,0	1,9	0,7	0,2	0,4	53,3	4,5	19,7
1966	6,1	1,7	2,3	1,3	0,4	0,6	49,1	4,7	19,5
1967	7,1	1,7	2,0	1,3	0,5	0,6	47,2	4,7	18,8
1968	8,1	2,3	2,5	1,5	0,5	0,7	49,7	5,7	6,8
1969	8,2	3,1	2,6	1,6	0,6	0,6	52,5	6,3	0,2
1970	6,6	3,4	2,7	1,5	0,8	0,5	52,7	6,3	0,2
1971*)	0,8	3,9	2,1	1,2	0,8	0,5	54,3	6,9	1,2

*) Kamata na poslovni fond je ukinuta u 1971. godini

Najveći dio obaveza radnih organizacija privrede prema društvu odnosi se na doprinose na lične dohotke. Učešće doprinosa na lične dohotke u ukupnim obavezama radnih organizacija u 1962. godini iznosi 31,2%, u 1965. učešće se penje čak na 53,3%, a u 1966. učešće pada na 49,1% i od 1966. do 1971. ono, po godinama, postepeno raste tako da u 1971. iznosi 54,3%. Može se konstatovati da su doprinosi na lične dohotke svojim prosječnim učešćem u periodu od 1962. do 1971. godine sa preko 48,9% ukupnih obaveza ili preko 20,22% ukupnog dohotka bili od presudnog značaja za uticaj zakonskih obaveza u cjelini.

Iz gornjeg pregleda se vidi da tendencija doprinosa na lične dohotke u periodu od 1962—1971. godine pokazuje da je njihov uticaj na ekonomski položaj udruženog rada privrede bio neujednačen iz razloga što su doprinosi bili vezani za lične dohotke, a ne za stvarne mogućnosti udruženog rada privrede. Kretanje doprinosa bilo je nezavisno od kretanja dohotka, te iako su doprinosi bili vezani za lične dohotke, kretanje doprinosa nije bilo istovjetno sa kretanjem ličnih dohodaka, što se može zaključiti na osnovu uporednog pregleda dinamike rasta dohotka, ličnih dohodaka i doprinosa na lične dohotke.

Godina	L a n č a n i i n d e k s i		
	Ukupan dohodak	Neto lični dohoci	Doprinos na L.D
1962	—	—	—
1963	134,0	123,1	147,4
1964	133,4	141,6	164,3
1965	130,1	135,0	138,2
1966	120,4	135,8	100,8
1967	102,9	105,9	104,4
1968	117,0	117,9	119,4
1969	121,6	128,4	116,9
1970	109,7	108,5	106,1
1971	130,0	128,8	119,3

Gornji pregled ukazuje na činjenicu da je kretanje doprinosa na lične dohotke bilo nezavisno ne samo od kretanja ukupnog dohotka nego i od ličnih dohodaka, jer je učešće doprinosa u ukupnom dohotku iz godine u godinu bilo različito. Neujednačena dinamika doprinosa na lične dohotke u odnosu na dohodak i neto lične dohotke vidi se iz indeksa povećanja doprinosa u 1963. u odnosu na 1962. godinu, koji iznosi 47,4%, dohotka 34%, a neto ličnih dohodaka 23,1%. U 1966. i 1967. godini porast doprinosa na lične dohotke bio je manji nego porast neto ličnih dohodaka, odnosno manji od porasta ukupnog dohotka u 1969. 1970. i 1971. godini.

Kamata na poslovni fond⁴⁾ je po nekim svojim karakteristikama instrument nastlijeđen iz perioda u kome sistem samoupravljanja i samoup-

⁴⁾ Kamata na poslovni fond ukinuta je u 1971. i pretvorena u zajam za razvoj privredno nedovoljno razvijenih republika i Pokrajine Kosovo.

ravnih odnosa još nije bio razvijen. U tom periodu bilo je nužno imati određeni instrumenat za društveno, odnosno državno zahvatanje akumulacije stvorene u privredi.

Učešće kamate na poslovni fond, u periodu od 1962. do 1971. godine u ukupnim obavezama radnih organizacija je relativno ujednačeno do 1971. godine. Naime, ono je bilo najmanje u 1965. godini — 5,6%, a najveće u 1969. — 8,2%. Kamata na poslovni fond od 1966. do 1969. godine pokazuje tendenciju porasta, što ukazuje na mogućnost jačanja njenog pritiska na pogoršanje ekonomskog položaja udruženog rada privrede.

Učešće poreza na promet (tar. 17—20)⁷⁾ u ukupnim obavezama radnih organizacija u periodu od 1962—1971. godine iz godine u godinu se povećava, tako da u 1965. godini iznosi 1,0%, u 1971. godini 3,9%, tj. za šest godina se porez na promet (tar. 17—20) povećao skoro četiri puta u ukupnim obavezama radnih organizacija, što je svakako uticalo na pogoršanje ekonomskog položaja udruženog rada privrede.

Neke zakonske obaveze radnih organizacija, pored navedenih, imaju tendenciju porasta, sem u 1971. godini, posmatrane u odnosu na ukupne obaveze. Tu spadaju: dodatni doprinos za socijalno osiguranje koji je u 1962. iznosio 1,9%, a u 1970. raste na 2,7%, doprinos za obnovu i izgradnju Skoplja — u 1964. je bio 0,5%, a u 1970. penje se na 1,5%, doprinos za korišćenje gradskog zemljišta iznosio je 1964. 0,1%, a u 1970. povećava se osam puta i iznosi 0,8%, sredstva za stambenu izgradnju su 1962. učestvovala sa 3,8%, a u 1971. se preko 1,8 puta povećavaju i učestvuju sa 6,9%. I ostale zakonske obaveze se naglo smanjuju po godinama, tako da su 1962. iznosile 41,7%, a od 1964. naglo se smanjuju, te u 1971. iznose svega 1,2% od ukupnih obaveza radnih organizacija.

Prethodna razmatranja pokazuju da je sekundarna raspodjela u periodu od 1962. do 1971. godine uticala na pogoršanje ekonomskog položaja udruženog rada. Odnosno, sadašnji sistem sekundarne raspodjele je karakterističan po državnoj regulativi preko koje se fiskalnim i parafiskalnim metodama vrši preraspodjela dohotka i obezbjeđuju sredstva potrebna za podmirivanje zajedničkih potreba. Iz ovog se vidi jednostranost sistema sekundarne raspodjele. Iz tretiranja lične i zajedničke potrošnje u našem društvu proizišla je ovakva logika sistema sekundarne raspodjele. Naime, polazna osnova je bila da je zajednička potrošnja samo kolektivni oblik zadovoljavanja ličnih potreba. U stvari, društvo se opredijelilo i za individualne radnike kao stvarne nosioce poreskih obaveza, koji se javljaju kao ulagači za podmirivanje zajedničkih potreba po osnovu doprinosa na lične dohotke, pa po toj osnovi radnici stižu i pravo samoupravljanja društvenim fondovima, jer sadašnje pravo samoupravljanja društvenim fondovima potrošnje ne konstituiše se na osnovu rada i udruživanja sredstava, nego na osnovu »vlasništva« na uložena sredstva u društvene fondove. Time je udruženi rad privrede u stvari isključen kao ravnopravni partner, koji

⁷⁾ Tarifa poreza na promet 17—20 odnosi se na porez za usluge za vršenje prometa robe i usluga sa inostranstvom, za vršenje prometa robe na veliko i usluga u tom prometu u SFRJ, za vršenje kreditnih i drugih bankarskih i kreditnih poslova i mjeničnih zajmova. Ovaj porez se plaća na naknade za izvršene navedene usluge iz dohotka radnih organizacija. Porez na promet i usluge koji je poslije 1965. prenet iz proizvodne u prometnu sferu, ne ulazi u dohodak privrede, pa zbog toga nije predmet razmatranja u ovom radu.

može odlučivati o izdvajanju sredstava za podmirivanje zajedničke potrošnje i donositi odgovarajuće odluke u odnosu na društvene djelatnosti van privrede.

3. Uticaj sekundarne raspodjele na ekonomski položaj privrednih oblasti i grupacija

Udruženi rad, s jedne strane, vanprivrednu sferu rada osjeća kao »izdržavanu«, jer sa njom komunicira isključivo preko države radi »opterećenja i troškova« koje država nameće udruženom radu privrede, bez realnog saznanja od strane udruženog rada privrede o uslovima pod kojima se vanprivredna sfera rada razvija i koje rezultate postiže. S druge strane, na isti se način razvija i vanprivreda, koja često puta stanje udruženog rada privrede, njene potrebe i mogućnosti stvarno ne poznaje. Iz tih razloga razvija se anagonizam između ove dvije sfere rada, između kojih arbitra država, pa jednom »štiti« udruženi rad privrede od opterećenja (u 1965, 1966. i 1971. godini), a časom popušta pod realnim potrebama i pritiscima koji se javljaju iz vanprivredne sfere. U takvim okolnostima najveći dio pažnje društva usmjeren je na kvantitativnu stranu problema odnosno na stepen opterećenja udruženog rada privrede. I pored važnosti ove strane pitanja, kvalitativna strana pitanja je bila zapostavljena u smislu uspostavljanja drugih društveno-ekonomskih odnosa između ove dvije sfere rada. Iako je dosta davno proklamovana politika ove promjene, do danas je učinjeno malo, jer je aktivnost države (od opštine do federacije) išla više u prilog održavanja stanja i u suštini patronstva i nad društvenim službama i nad udruženim radom privrede.

Da se sekundarna raspodjela nije zasnivala na određenim ciljevima i jasnim kriterijumima pokazuje i odnos ukupnih obaveza prema realnim mogućnostima potrošnje udruženog rada privrede. Ako se kao pokazatelj realnih mogućnosti potrošnje uzme dohodak po radniku prije i poslije sekundarne raspodjele, onda se može zapaziti da se poslije sekundarne raspodjele javljaju značajne razlike između dohotka po radniku prije i poslije sekundarne raspodjele. To se može vidjeti iz slijedećeg pregleda dohotka po uslovno nekvalfikovanom radniku⁸⁾ i učešću ukupnih obaveza u dohotku privrede udruženog rada od 1962. do 1971. godine:

Godina	Dohodak po radniku indeks	Učešće ukupnih obaveza u doh.		Dohod. (poslije- sekundarne raspe djele) po radniku Indeks lančani
		% učešća	indeks lančani	
1962	—	54,3	—	—
1963	125,9	57,5	105,9	116,8
1964	123,5	51,3	89,2	141,9
1965	125,9	45,7	89,1	140,2
1966	122,3	41,6	91,0	131,5
1967	104,4	43,9	105,5	100,3
1968	115,1	42,6	97,0	117,9
1969	116,2	38,7	90,8	124,0
1970	106,7	37,3	96,4	109,2
1971	123,4	33,2	89,0	131,5

⁸⁾ Svođenje na uslovno nekvalfikovane radnike izvršeno je tako da je broj zaposlenih za svaku kvalifikacionu grupu radnika i za svaku djelatnost pomnožen sa koeficijentom za svođenje na uslovno nekvalfikovane radnike. Prikazana kvalifikaciona struktura odnosi se na stručno obrazovanje, a ne na kvalifikaciju potrebnu za rad na radnom mjestu.

Analiza navedenih odnosa na nivou udružene privrede Jugoslavije dozvoljava nekoliko konstatacija. Prije svega, može se zapaziti da se poslije sekundarne raspodjele javljaju velike promjene po godinama, koje nisu po svom karakteru iste zbog različitog učešća ukupnih obaveza u dohotku privrede udruženog rada. To je slučaj u 1962, 1963. i 1967. godini, u kojima je indeks povećanja dohotka poslije sekundarne raspodjele po radniku u odnosu na dohodak po radniku manji. Ovakav uticaj sekundarne raspodjele je po stepenu i karakteru tog dejstva različit na ekonomski položaj udruženog rada privrede, pa zbog toga mehanički zbir tih uticaja na nivou ukupne privrede Jugoslavije ne može pokazati uticaj na ekonomski položaj privrednih oblasti. Dejstvo sekundarne raspodjele na ekonomski položaj privrednih oblasti ili privrednih grupacija može se ocijeniti upoređenjem indeksa dohotka po uslovno nekvalifikovanom radniku i dohotka (poslije sekundarne raspodjele) po uslovno nekvalifikovanom radniku. S obzirom na to da se sekundarnom raspodjelom smanjuje dohodak kojim raspolažu radne organizacije (to smanjenje je, kao što je već istaknuto, u prosjeku oko 28,83%), to je sasvim razumljivo da je dohodak po radniku (poslije sekundarne raspodjele) niži od dohotka po radniku. S obzirom da je to smanjenje dohotka različito između privrednih oblasti i privrednih grupacija, smanjenje dohotka (poslije sekundarne raspodjele) kod pojedinih je veće, a kod drugih manje. Zbog razlika u zahvatanju dohotka sekundarnom raspodjelom ekonomski položaj jednih se pogoršava manje, a drugih više. Prethodna razmatranja pokazuju da sekundarna raspodjela u periodu 1962—1971. godine nije bitnije uticala na promjenu ekonomskog položaja privrede. Međutim, analiza ekonomskog položaja privrednih oblasti pokazuje da su ukupne obaveze radnih organizacija bile različite po privrednim oblastima. Dejstvo ukupnih obaveza na ekonomski položaj privrednih oblasti može se sagledati sljedećim pregledom dohotka po radniku i učešću ukupnih obaveza u dohotku privrednih oblasti u 1971. godini:

Privredne oblasti	Dohodak po radniku indeks	Učešće ukupnih obaveza u dohotku		Doh. (posle sek. rasp.) po radniku indeks
		% učešća	Indeks	
Privreda SFRJ	100	33,2	100	100
Industrija i rudarstvo	101	33,5	101	101
Poljoprivreda i rudarstvo	85	35,9	108	80
Šumarstvo	94	26,9	81	102
Građevinarstvo	86	30,2	91	94
Saobraćaj	97	32,9	99	99
Trgovina i ugostiteljstvo	126	36,2	109	120
Zanatstvo	84	28,6	86	90
Stambeno-komunalna djelatnost	108	30,9	93	113

Iz gornjeg pregleda se vidi da ekonomski položaj privrednih grupacija zavisi od stepena smanjenja dohotka sekundarnom raspodjelom. One privredne oblasti, kod kojih je učešće ukupnih obaveza u dohotku ispod

prosječnog učešća, dolaze u relativno bolji ekonomski položaj, a one privredne oblasti kod kojih je zahvatanje dohotka sekundarnom raspodjelom iznad prosječnog dohotka po radniku, dolaze u relativno nepovoljniji položaj od onoga koji su imale prije sekundarne raspodjele. Te promjene nisu po svom karakteru iste zbog različitog učešća ukupnih obaveza u dohotku pojedinih privrednih oblasti. Kod jednih te promjene znače dalje produbljivanje razlika između dohotka po radniku i dohotka (poslije sekundarne raspodjele) po radniku. To je slučaj sa poljoprivredom, koja je imala indeks dohotka po radniku ispod prosjeka privrede (85%), a poslije sekundarne raspodjele dohotka po radniku relativno još manji (80%). Međutim, razlike koje se javljaju kod privrednih oblasti kod kojih je relativno niže (ispod prosječnog) učešće ukupnih obaveza u dohotku, dohodak po radniku, koji je ispod prosjeka kod građevinarstva (86%) i zanatstva (84%), poslije sekundarne raspodjele se povećava (građevinarstvo na 94%, a zanatstvo na 90%) iako ostaje ispod prosjeka privrede Jugoslavije. Kod šumarstva je takođe dohodak po radniku ispod prosjeka privrede (94%), dok se poslije sekundarne raspodjele dohodak po radniku povećava iznad prosjeka privrede na 102%. Zbog prosječnog učešća ukupnih obaveza iznad prosječnog kod trgovine i ugostiteljstva dohodak po radniku je 126%, a poslije sekundarne raspodjele relativno se smanjuje na 120%, pa se ova vrsta promjena može ocijeniti kao pozitivna, jer se razlike u dohotku po radniku sužavaju poslije sekundarne raspodjele.

S obzirom da je uticaj sekundarne raspodjele na ekonomski položaj pojedinih privrednih oblasti tokom svih 10 godina posmatranog perioda skoro isti (učešće ukupnih obaveza je stalno iznad ili ispod prosječnog), to se na osnovu datih podataka za 1971. godinu može konstatovati, da se sekundarnom raspodjelom pogoršava ekonomski položaj industrije, rudarstva, poljoprivrede i ribarstva, trgovine i ugostiteljstva, jer je kod ove tri djelatnosti učešće ukupnih obaveza u dohotku iznad prosječnog. Poslije sekundarne raspodjele relativno se poboljšava ekonomski položaj šumarstva, građevinarstva, saobraćaja, zanatstva i stambeno-komunalne djelatnosti usljed toga, što je učešće ukupnih obaveza u njihovom dohotku ispod prosječnog, pa je i dohodak poslije sekundarne raspodjele po radniku procentualno veći od dohotka po radniku prije sekundarne raspodjele.

Iz navedenog se može konstatovati, da dejstvo sekundarne raspodjele na ekonomski položaj udruženog rada privrede nije neutralno, s obzirom da poslije sekundarne raspodjele dolazi do značajnih promjena u položaju pojedinih privrednih oblasti koje nisu rezultat svjesne društvene akcije, čiji bi cilj bio da sekundarnom raspodjelom relativno poboljša ekonomski položaj onih privrednih oblasti koje u dohotku po radniku imaju nepovoljan položaj, i obrnuto.

Ekonomski institut
Ekonomskog fakulteta,
Sarajevo

Bogdan MRDOVIĆ

THE PLACE OF ASSOCIATED LABOUR OF PRODUCER
INDUSTRIES IN SECONDARY INCOME DISTRIBUTION

by

Bogdan MRDOVIC

Summary

The paper studies the place of associated labour of producer industries in secondary income distribution. There are strong indications that secondary income distribution has negative effects upon the economic position of associated labour in producer industries. This because:

— Secondary income distribution is predominately designed to suit the needs of legal limitation of non producer consumption, which is not effected by associated labour of producer industries.

— So far, there has been no definite plan for the development of non producer industries which favours with the permanent tendency for relative increase of share of nonproducer consumption in total income distribution of associated labour in producer industries.

— Earmarking of income portions (through taxes and contributions) for financment of nonproducer consumption is linear. It lacks selectivity and planning of development of nonproducer industries.

— Personal income is taxed mainly on the basis of uniform rates set up by socio-political and interested associations which function independent of production and drain a substantial portion of social accumulation outside the production sector, thus decreasing the funds for enlarged reproduction as a whole.

Secondary income distribution has to undergo changes which will strenghten the position of associated labour in producer industries. These changes have no precedence in history and, therefore, the whole process has to be carefully programmed. The programming presupposes the existence of:

— Self-management interested associations whose members will be delegated by producer and non producer industries and will represent the mutually related organizations of associated labour which are motivated for creating essentially new socio economic relations that are to satisfy the needs of self-managed and associated labour.

— A program within the framework of the self-management interested associations which will be compatible with the work within and between the nonproducer industries as well as with the programs of the producer industries.

— Program and plan for work in the producer industries which results from social and self-management agreements on the basis of which one will assess criteria for specifying the funds that are to satisfy the needs

of the nonproducer industries and will determine the earmarked income distribution for each associated labour organization within producer industries.

— Understanding that this brings about changes that are of vital interest for the associated labour of the producer and nonproducer industries.

The process of transformation of secondary into integral earmarked income distribution should be carefully programmed and graded.